

İSTANBUL'UN İAŞESİNDE DEVLETİN ROLÜ (1793 - 1839)

Doç. Dr. Tefvik GÜRAN

Osmanlı İmparatorluğu başlangıçta hakimiyet kurduğu geniş toprakların idarî, malî ve ekonomik açıdan merkezî bir denetim altında tutulduğu bir siyasî yapı olarak örgütlenmişti. İmparatorluğun bu idarî ve ekonomik kontrolünde başkent olarak İstanbul önemli bir rol oynamaktaydı. İstanbul barındırdığı geniş askerî ve bürokratik kadroların yanında coğrafi yerinin kendisine sağladığı zengin hinterlandı sayesinde de büyük bir nüfus yığılımına imkân veren dönemin dev birkaç metropolünden biri hâline gelmişti.

Merkezî yönetimin iktisadî politikası içinde İstanbul'un müstesna bir önem ve yeri bulunuyordu. İstanbul'un bütün bölgelerin üretim fazlalarının öncelikle akması gereken bir hedef olarak gösterilmesi onu adeta imtiyazlı bir ticaret bölgesi yapmıştı. Böylece İstanbul daima canlı bir üretim ve ticaret merkezi olmuş ve bir yandan imparatorluğun çok geniş bir bölümünün iktisadî gücünü emen ve öte yandan da bu bölgelere güç pompalayan iktisadî anlamda bir kalb görevi görmüştür.

Ancak 17. ve 18. yüzyıllardaki gelişmeler sonucunda imparatorluğun idarî kontrolünde merkezî güçlerin etkinliğinin zayıflaması, mahallî güçlerin ve özel kesimin millî ekonomi içindeki paylarını devlet kesimi aleyhine olarak genişletmelerine yol açmıştı. Bu kesim hatta devletin vergi gelirlerinin bir bölümünü bile eline geçirmişti.

Merkezî yönetimin 19. yüzyıl başlarında giriştiği yenileşme faaliyetlerine iktisadî kaynak arama çabaları, merkezî bir iktidar kurma ve buna paralel olarak millî ekonomi içindeki payını yükseltme gayretlerine girmesine yol açmıştı. Hatta 17. ve 18. yüzyıllardaki gelişmelere bir tepki olarak devletin bu faaliyetleri yalnız malî kaynakların yeniden ele geçirme gayretlerinden ibaret kalmamış, özel kesimin faaliyet alanlarına da el atılarak devletin ekonomiden aldığı payın daha da yükseltilmesine çalışılmıştır. Bu uygulamaların pek çok örneği arasında özel kesime de uzanan müsadere faaliyetleri ile devletin pek çok

örneğini bulabileceğimiz sınırlı ve ticarî faaliyetlere girişmesi olayları zikredilebilir. Bu uygulamalar Tanzimat'a kadar sürmüştür. Bu açıdan Tanzimat'ı devletle özel kesim arasında bir uyuşma olarak görmek mümkündür. Tanzimatla devlet yeniden malî kaynaklarını hemen hemen tamamıyla ele geçirirken, özel kesime de faaliyet alanına müdahale etmeme, hatta onu destekleme ve teşvik etme vaadinde bulunuyordu.

Bu çalışmada 19. yüzyılın ilk yarısında devletin iktisadî alana müdahalesinin bir örneği olarak İstanbul'un hububat ihtiyacının sağlanması konusundaki faaliyetleri ele alınacaktır. Önce 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ve yüzyılın sonlarında Zahire Nezareti'nin kurulmasıyla sonuçlanan gelişmelere değinilecek, daha sonra da Zahire Nezareti'nin faaliyetleri arşiv belgelerinden yararlanılarak incelenecektir (*).

Konumuza İstanbul'un iâşe ihtiyacının büyüklüğünü belirleyerek başlamak yararlı olacaktır. Bir şehrin iâşe ihtiyacının büyüklüğünü belirleyen faktör şehrin nüfus miktarıdır. İstanbul'un ele aldığımız dönemdeki nüfusunun 800 bine, hatta 1 milyona yaklaştığını ileri süren iddialar vardır⁽¹⁾. Ancak bu iddiaların ihtiyatla karşılanması gerekir. 19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'un nüfusunun yarım milyona bile ulaşmadığı arşiv belgelerine dayanılarak rahatlıkla söylenebilir. Nitekim 1830'larda imparatorluğun bütününe kapsayan genel nüfus sayımı sırasında yapılan ve İstanbul'un 19. yüzyıl içindeki ilk nüfus sayımı olduğundan ele aldığımız dönem için de zorunlu olarak kullanacağımız bir sayıma göre İstanbul'un erkek nüfusunun bileşimi şöyleydi⁽²⁾ :

	Ailelerin nüfusu (kişi)	Bekârların nüfusu (kişi)	Toplam (kişi)
Müslüman	71.016	26.061	97.097
Gayri müslim	70.267	44.989	115.256
Toplam	141.287	71.050	212.333

Bu yerilerden hareketle ailelerin erkek nüfus miktarlarına eşit bir kadın nüfusun varlığı kabul edilerek İstanbul'un 1830'lardaki nüfusu-

(*) Bu çalışmanın temel kaynağını İstanbul Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan Maliyeden Müdevver Defterler (MMD), Kamil Kepeci Defterleri (KPT), Zahayir Defterleri ve İbnülemin Dahiliye Tasnifi ile İstanbul Müftülük Arşivinde bulunan İstanbul Şeriyye Sicilleri teşkil etmektedir.

(1) Enver Z. Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, Ankara, 1946, s. 146.

(2) İbnülemin Dahiliyâ 3.087, 1246/1830.

nun 353.616 kişi olduğu⁽³⁾, buna eklenecek askerî kadroları ve eksik sayımı da dikkate alarak bu miktarın 450 bin dolaylarına ulaşacağı söylenebilir.

Bu rakama dayanarak İstanbul'un iâşe ihtiyacını tahmin edebiliriz. Bir kişinin yıllık buğday ihtiyacının ortalama olarak 205 kg. (yaklaşık 8 kile) olduğu kabul edilirse⁽⁴⁾ 450 bin kişilik bir nüfusun yıllık buğday ihtiyacı 3.6 milyon kile (92,4 bin ton) olacaktır⁽⁵⁾. Gerçekten de 18. yüzyılın sonlarında yapılan İstanbul fırınları sayımına göre, İstanbul fırınlarının yıllık ekmek yapma kapasiteleri de bu dolaylardadır. İstanbul'da 1790'larda fırınların işleyebilecekleri buğday miktarını belirleyen taş sayısı 1.152,5 dir⁽⁶⁾. Her taşın işleyebileceği buğday miktarı ise günde 9 kiledir. Buna göre İstanbul fırınlarının yılda işleyebilecekleri buğday miktarı 3.8 milyon kile (97 bin ton) dolaylarındadır.

Zahire Nezareti'nin Kuruluşu ve Temel Görevleri :

İstanbul'un iâşesi, merkezi yönetimin daima önemli bir ilgi alanı olmakla birlikte, İstanbul'un büyük miktarlara ulaşan zahire ihtiyacı 19. yüzyıl öncesinde yarı resmî, yarı özel statüde olarak kabul edebileceğimiz kapan tüccarı tarafından tamamiyle karşılanabiliyordu⁽⁷⁾. Ancak 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kapan tüccarının faaliyetleri İstanbul'un özellikle kış aylarındaki iâşesinin sağlanmasında yetersiz kalmaya başlamış ve devlet bu alanda doğrudan doğruya rol almak zorunda kalmıştır⁽⁸⁾. Başlangıçta devletin ihtiyat saiki ile yaptığı sınırlı ölçüdeki mübayaaların depolanarak ihtiyaç halinde İstanbul fırınlarına dağıtılması şeklinde başlayan bu gelişme, yüzyılın sonlarında

(3) Lütfi Efendi, bu tarihlerde İstanbul'un nüfusunun 359.089 kişi olduğunu yazmaktadır. Tarih-i Lütfi, C. 2, s. 63.

(4) Colin Clark-Margareth Haswell, The Economics of Subsistence Agriculture, London, 1970, s. 58.

(5) Cevdet Paşa da Zahire Nezareti'nin kurulduğu yıllarda İstanbul'un yıllık zahire ihtiyacının 3.6 milyon kile olduğunu belirtmektedir. Tarih-i Cevdet, Dersaadet, 1309, C. 6, s. 95.

(6) MMD 10.015, ss. 132-4, 21.IX.1205/22.VII.1791.

(7) Lütfi Güçer, «18. Yüzyıl Ortalarında İstanbul'un İâşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi», İktisat Fakültesi Mecmuası, C. 11, s. 411.

(8) 18. yüzyıl sonlarında İstanbul'un iâşesinin ne denli büyük bir problem haline geldiğini şu örnekte görmek mümkündür: Ağrıboz muhafızı Ahmed Paşa, Ağrıboz mütesellimliğinin kendisine ihale olunması halinde İstanbul'a her yıl 100 bin kile zahire göndermeyi teahhüd etmiş ve bu teahhüd üzerine liva mütesellimliği kendisine ihale olunmuştu. MMD 7874, s. 16, 11.V.1204/27.I.1790.

ayrı kadroları ve hazinesi olan bir nezaretin kurulması ile sonuçlanmıştır⁽⁹⁾.

İstanbul'un iâşe işlerini yürütmek üzere kurulan ve başına müstakil bir nazır tayin edilen Zahire Nezareti, 25 Ekim 1793 tarihli talim-nâmesine göre şu görevleri üstlenmişti⁽¹⁰⁾ :

- 1 — Kapanın ve diğer tüccarın zahire işlerini denetlemek ve onların zahire getirmelerine yardımcı olmak,
- 2 — Zamanı içinde Eflâk, Boğdan, Tuna ve Karadeniz sahillerinden ve gerekirse Akdenizden büyük miktarlarda zahire getirerek mirî depolarda en azından 2 milyon kile zahire bulundurulmasını sağlamak,
- 3 — Zahire Nezareti'nin ayrıntılı gelir ve gider hesaplarını tutmak,
- 4 — Tüccarın gerek mahallinde mübayaa fiyatlarını ve gerekse İstanbul'da fırıncılara satış fiyatlarını takip ederek ekmek fiyatlarını buna göre belirlemek,
- 5 — Fırınlardan çıkardıkları ekmeklerin fiyat ve kalitesini denetlemek,
- 6 — Gerek tüccarın ve gerekse nezaretin fırıncılardan olan alacaklarını takip ederek tahsilini sağlamak,
- 7 — Zahire taşıyan gemilerin sayısını arttırmak ve zahire nakliyle ilgili deniz trafiğini düzenlemek,
- 8 — Her bölgeden zahirenin öncelikle İstanbul'a gönderilmesini sağlamak, Rumeli'den Anadolu'ya zahire taşınmasını ve yabancılara zahire satışını önlemek⁽¹¹⁾.

Görüldüğü gibi Zahire Nezareti İstanbul'un zahire işlerini bütün yönleriyle düzenleyen bir iktisadî devlet teşebbüsü niteliğindedir. Nitekim nezaret kısa bir süre sonra kendisine tahsis edilen 2.553.500 kuruş kuruluş sermayesine sahip ayrı bir hazine ile bu niteliğini daha da güçlendirmiştir. Zahire Nezareti, Nizam-ı Cedid'in ilgası sırasında kaldırılmışsa da kısa bir süre sonra yeniden kurulmuş⁽¹²⁾ ve varlığını Tanzimat dönemine kadar sürdürmüştür.

Zahire Nezareti'nin Faaliyetleri :

Zahire Nezareti'nin faaliyetlerinin önemli bir yönü kapalı tüccarın faaliyetlerini düzenleyici ve daha çok da destekleyici çalışma-

(9) Cavid, Tarih-i İbretnüma-i Devlet, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Türkçe Yazma 5945.

(10) MMD, 8 591, ss. 4-5, 19.III.1208/25.X.1793.

(11) Zahire Hazinesi'nin yönetmelik esasları için bkz.: Yavuz Cezar, «Osmanlı Devleti'nin Mali Kurumlarından Zahire Hazinesi ve 1795 (1210) Tarihli Nizam-nâmesi», Toplum ve Bilim, Sayı 6-7, ss. 111-156.

(12) MMD, 8 571, s. 313, 29.VIII.1223/20.X.1808.

ları oluşturuyordu. Zahirre Nezareti, kapan tüccarının gittiği bölgede bol ve ucuz mal bulabilmesine yardımcı oluyor ve satın aldığı malları İstanbul'a taşıyabilmesi için tedbirler alıyordu. Özellikle zahirre kaçakçılığını önlemeye çalışarak mal arzının bol olmasını sağlamaya gayret sarfediyordu. Öyleki zahirrenin bir yerden diğer bir yere kapan tüccarı tarafından taşınması bile çok sıkı bir takım formalitelere bağlanmıştı⁽¹³⁾. Zahirre Nezareti, fiyatların karşılıklı pazarlıkla tesbitinde üretici ve kapan tüccarı arasında hakem rolü oynuyor, böylelikle üreticinin aşırı fiyat isteklerini önlüyordu⁽¹⁴⁾. Gerektiğinde tüccara sermaye verecek malî bakımdan destekliyor⁽¹⁵⁾, fırıncılardan olan alacaklarının tahsiline yardımcı oluyordu. Zahirrenin İstanbul'a taşınması için gemilerin seferlerini düzenliyor; hatta devlet gemilerinin bazılarını bu işe tahsis ediyordu⁽¹⁶⁾.

Zahirre Nezareti'nin kapan tüccarına bu yardımcı rolü dışında asıl önemli fonksiyonu, doğrudan doğruya devlet adına mübayaaya yaparak İstanbul'da kendisine ait mirî depolarda biriktirip ihtiyaç zamanlarında İstanbul fırınlarına dağıtmasıydı. Zahirre Nezareti zaman zaman bir kapan tüccarı gibi serbest piyasa fiyatlarıyla kapandan mübayaaya yapmakta idi. Bu şekildeki mübayaalar Zahirre Nazırı ile tüccar arasında yapılan pazarlıkla gerçekleşiyordu. Hatta 19. yüzyılın başlarından itibaren Zahirre Nezareti, İstanbul'a gelen Rus buğdaylardan da önemli miktarlarda mübayaaya yaparak gerekli olduğunda İstanbul fırınlarına dağıtıyordu⁽¹⁷⁾. Fakat Zahirre Nezareti'nin mübayaalarının çok büyük bir bölümü resmî fiyatlarla yapıyordu. Zahirre Nezareti, mübayaalarında nitelikleri ve ekonomik sonuçları birbirinden oldukça farklı iki yöntem uyguluyordu. Mirî ve Rayic mübayaası adı verilen bu iki yöntemin tarihî gelişmeleri de oldukça farklı olmuştur.

Zahirre Nezareti'nin kuruluşundan sonra uygulanan rayic müba-

(13) MMD 8571, s. 33, 21-30.IX.1214/18-25.II.1800.

(14) MMD 8571, ss. 53-4, 11-20.III.1215/1-10.VIII.1800; aynı defter, ss. 147-9, 11-20. IV.1216/20-29.IX.1801; aynı defter, ss. 160-1, 1-10.III.1217/2-11.VII.1802.

(15) Tuna ve Karadeniz bölgesinden mübayaaya yapacak kapan tüccarına 1792 yılında devlet tarafından 150 bin gürüş sermaye verilmişti. İstanbul Şerhiye Sicilleri 61, ss. 47-8, 3.V.1207/17.XII.1792.

(16) MMD 8571, s. 259, 8.IV.1205/15.XII.1790.

(17) Rusya ile yapılan ticaret anlaşmasına göre Rusya'dan Rus tüccarı malı olarak İstanbul'a gelen buğdayın gerek duyulduğu takdirde İstanbul'da satın alınması, gerek duyulmadığı takdirde ise Akdeniz'e geçmesine izin verilmesi gerekiyordu. Ancak 1805'e kadar fiyatı yüksek olduğundan gerekli olmadığı belirtilerek bu buğdayın Akdeniz'e geçmesine izin veriliyordu. Fakat bu tarihten sonra gerek duyulan senelerde Rus buğdayından da satın alınması kararlaştırılmıştır. MMD. 8 571, s. 238, 1.I.1220/1.IV.1805.

yaa yönteminin aksine mirî mübayaanın başlangıç tarihi çok daha eskilere gitmektedir. Daha önceleri yalnız askerî amaçlarla kullanılan mirî mübayaaya yönteminden 18. yüzyılın ikinci yarısına doğru İstanbul'un iâşesi konusunda da yararlanılma yoluna gidilmiştir⁽¹⁸⁾. Çoğunlukla Rumeli bölgesinde uygulanan bu yöntemde mübayaası yapılacak zahire miktarı bölgeler arasında üretim kapasitelerine göre dağıtılıyor, ya da zamanın deyimiyle «tertib» ediliyordu. Her kazaya gönderilen bir fermanla tertib edilen zahire miktarı belirtiliyor ve halkın bu miktardaki zahireyi, devletçe tayin edilen mübayaacılar teslim etmesi isteniyordu. Mirî mübayaada üreticiye ödenecek fiyatlar buğday için 20, arpa için 10 pare idi. 18. yüzyılın ikinci yarısının başlarında belirlenen bu fiyatlar, aşağı yukarı bir yüzyıl süresince hiç değişmemiş ve bu yüzden üreticiye ödenen fiyat, piyasa fiyatlarıyla mukayesesi imkânsız sembolik bir bedel haline gelmiştir. Ancak 1830'larda yapılan bir zamla bu fiyatlar beş katma çıkarılarak buğday için 100 ve arpa için 50 pare olmuşsa da yine de piyasa fiyatlarının çok gerisinde kalmaktan kurtulamamıştır⁽¹⁹⁾.

Osmanlı malî idaresinde vergilerin kaza içinde dağılımının bir malî otonomi esası çerçevesinde kaza halkına, ya da daha doğru bir deyimle yöneticilerine bırakılması, mirî mübayaaya alanında da geçerli bir prensipti. Nitekim merkezî yönetim yalnız kazanın toplam yükümlülük miktarını belirlemekle yetiniyordu. Kazanın kadısı ve ayanı, her köy ve mahallenin kadı sicillerinde kayıtlı çift sayısını dikkate alarak her şahsın «hâl ve tahammülüne» göre bu miktarı kaza halkı arasında paylaştırıyordu⁽²⁰⁾.

18. yüzyılın sonlarında Nizâm-ı Cedid hareketinin bir parçası olarak, mirî mübayaaya sisteminin yol açtığı haksızlıkları önlemek için mirî mübayaaya yerine rayic mübayaaya yöntemi getirildi⁽²¹⁾. Rayic mübayaaya sistemi ile Nizâm-ı Cedid arasında daha sonra Nizam-ı Cedid'in kaldırılması sırasında da görülecek olan bu kader birliği, yeni yönetimin ticareti serbestleştirme ve piyasa düzenini getirme düşüncesinin bir işa-

(18) MMD 2 468, ss. 1-207, 1147-1148/1735-1776; MMD 10 348, ss. 1-367, 1162-1168/1749-1758.

(19) MMD 7 930, s. 24, 23.I.1246/14.IV.1830.

(20) MMD 7 609, ss. 4-5, 8.III.1192/6.IV.1778; MMD 7 930, ss. 135-6, 2.IV.1247/10.IX.1831. Yenişehir kazasından mübayaası istenen buğdayın mahallinde yapılan tevzi defterine göre çift başına 3 kile 4 kıyye (yaklaşık 80 kg.) buğday düşüyordu. MDD 8 510, s. 38, 19.VIII.1171/28.IV.1758.

(21) «...İşbu râyic zahâyirin tertibden garaz cânib-i miriye bir nevi nef' ve ivaz husûlü için olmayıp ahâlî ve reayaya mübayaaya bahânesiyle terettüb eden teaddiyâtın def' ve ref'i...» Zahayir Defterleri 15, 21-30.VII.1207/4-13.III.1793.

reti olarak değerlendirilebilir. Nitekim yalnız mirî mübayaâ sisteminin kaldırılması ile yetinilmemiş, Nizâm-ı Cedid hareketinden kısa süre önce kapan tüccarının yapacağı mübayaalar için de devlet tarafından fiyat tayini yönteminden vazgeçilerek serbest piyasa esasını getirme teşebbüsünde bulunulmuştur⁽²²⁾.

Rayic mübayaası, temel olarak mübayaâ fiyatı bakımından mirî mübayaadan farklı bir nitelik taşıyordu. Rayic mübayaâ sisteminde fiyatın esas olarak gerçek piyasa fiyatı olması gerekiyordu. Ancak uygulamada rayic mübayaâ fiyatı da gerçek piyasa fiyatı değildi. Rayic mübayaâ uygulamasının başlangıcında piyasa fiyatına oldukça yakın olarak tesbit edilen ve «rayic-i mutedile» olarak adlandırılan bu fiyat da zamanla piyasa fiyatlarının gerisinde kalmıştır.

Mirî mübayaada olduğu gibi kazalar arasında tertib usûlü üzere dağıtılan rayic mübayaası, mirî mübayaadan farklı olarak çoğunlukla kaza halkı arasında bir vergi gibi tevzi edilmiyor; üreticilerden, çiftlik ve anbar sahiplerinden, öşür geliri olarak elinde zahire bulandıran mültezimlerden isteniyordu⁽²³⁾.

Nizâm-ı Cedid'in sona ermesiyle birlikte rayic mübayaası da kaldırılarak yeniden mirî mübayaaya dönülmüştür. Kararda rayic mübayaasının kaldırılmasına gerekçe olarak mübayaadan doğan malî yükün yalnızca üreticilere ve zahire sahiplerine düşmesi, iktisadî bakımdan güçlü olduğu halde zahiresi bulunmayan pek çok varlıklı kimsenin bu malî yükümlülüğün dışında kalması gösteriliyordu⁽²⁴⁾.

Fakat uygulamada bu tarihten sonra da mirî mübayaâ yanında rayic mübayaâ da varlığını sürdürdü. İstanbul'un iâşesinde bu iki yöntemden birlikte yararlanıldı. Buna göre bölgelerden rayic ve mirî fiyatlarla satın alınacak zahire miktarları ayrı ayrı tertib usûlü üzere dağıtılıyordu. Tertib edilen zahirenin kazalar arası dağılımı ve her kazanın, ürünü hangi iskeleye teslim edeceği ve mübayaanın kimin tarafından yapılacağı merkez tarafından belirleniyordu. Yapılan tesbit-

(22) Tekirdağ'ına gönderilen bir fermanla İstanbul için satın alınan zahirenin «kat' olunan fiyat-ı malûme nizâm ref' ve ilka» olunarak üreticinin piyasaya getireceği zahirenin «revacı ne vechile ise bâyi ve müşteri beyninde bit-terâzi bey' ve şirâ» olunması istenmiştir. Zahâyir Defterleri 15, 21-29.V.1202/18-27.II.1788. Ancak bu usûlden İstanbul'da zahire fiyatlarının yükselmesine yolaçacağı endişesiyle kısa süre sonra vazgeçilmiştir. Aynı defter, 1-10.VI.1202/9-18.III.1788.

(23) Zahâyir Defterleri 15, 21-29.X.1206 / 11-20.VI.1792.

(24) MMD 8 571, ss. 298-9, 17.IV.1222/24.VI.1807; MMD 8 591, ss. 38-9, aynı tarih; MMD 10 015, s. 229, aynı tarih.

lere göre 1225/1810 yılında Zahire Nezaretinin bütün imparatorluk çapında miri fiyatlarla mübayaaya olunmak üzere 991.876 kile buğday ve 258.510 kile arpa; rayic fiyatlarla mübayaaya olunmak üzere de 4.335.333 kile buğday, 1.206.667 kile arpa, 40.000 kile kokoroz, 695.000 kile akdari ve 50.000 kile pirinç tertib etme imkânı vardı⁽²⁵⁾. Yalnız bu miktarlar gerçekten mübayaası yapılan miktarlar olmaktan çok, o bölgelerden normal ürün alman yıllarda mübayaaya edilebilecek adeta bir kota niteliğindedir. Gerçekten mübayaası yapılan miktarlar o bölgedeki üretim durumuna göre değişiyordu. İyi ürün alman bölgelerde mübayaaya edilen miktarlar belirlenen kotalara yaklaşırken, kötü ürün alman bölgelerde bu miktarların çok altında kalıyor, hattâ hiç mübayaaya yapılamıyordu⁽²⁶⁾. Ayrıca Zahire Nezâreti de o yılın üretim durumunu ve İstanbul'un ihtiyaçlarını dikkate alarak bir ayarlama yapıyordu. İstanbul'a yakın bölgelere öncelik veriyor, uzak bölgelerden ancak gerek olduğu takdirde mübayaaya yapıyordu.

Zahire Nezâreti gerek miri ve gerekse rayic fiyatlarla mübayaaya edeceği zahirenin çok önemli bir bölümünü Marmara kıyısındaki iskelelere bağlı kazalarla Akdeniz'de iskelesi olan kazalardan istiyordu. Daha ucuza mübayaaya yapılabileceği halde Karadeniz ve Tuna bölgesindeki iskelelere zahire tertib edilmemesi başlıca iki nedene dayanıyordu. Birinci ve en önemli neden, bu bölgelerde üretilen zahirenin zaten kapan tüccarı aracılığıyla İstanbul'a gelmesiydi⁽²⁷⁾. Bu yüzden Zahire Nezâreti ile kapan tüccarı arasında bu bölgeleri kapan tüccarına bırakan zımmî bir anlaşma söz konusuydu. Zahire Nezâreti bu bölgelerde kapan tüccarının yetersiz kaldığı durumlarda bir tüccar gibi mübayaaya yapmakla yetiniyor⁽²⁸⁾, ya da tüccarın bu bölgelerden getirdiği zahi-

(25) Tersane ve Matbah-ı Amire, Maden ve Sâire Defteri, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Türkçe Yazma 8 826.

(26) KPT 5 577, 1227/1812. Örneğin 1225/1810 yılı için Selanik sancağına bağ kazalardan miri fiyatla mübayaaya olunmak üzere 120 bin kile buğday ve 35 bin kile arpa tertib edilmiş, ancak 38 666 kile buğday ile 14 428 kile arpa tahsil edilebilmişti. Yine aynı sancağına rayic fiyatla mübayaaya olunmak üzere 293 333 kile buğday ve 121 667 kile arpa tertib edilmiş, bundan da ancak 91 439 kile buğday ile 40 402 kile arpa tahsil edilebilmişti.

(27) Nitekim kapan tüccarı 1207/1792 yılında İstanbul'a Alçaklar denen Varna, Balçık, Bergos ve çevresinden 900 bin, İbrail ve Kalas iskelelerinden de 1.5 milyon kile zahire getirmeyi teahhüd etmişlerdi. İstanbul Şeriyeye Sicilleri 61, ss. 47-8, 3.V.1207 / 17.XII.1792 ve ss. 89-90, 3.XII.1207 / 12.VII.1793.

(28) Bergos iskelesinde rayic fiyatla zahire mübayaasına memur olan Seyyid Ali'ye gönderilen fermanında kendisinin ancak kapan tüccarının yetersiz kaldığı durumlarda mübayaaya yapmakla görevli olduğu belirtilmekteydi: «Senin memuriyetinden maksud-i aslî daimâ kapanlmm tedârik ve nakl edegeldikleri zahireden fazla külliyetli zahâir mübayaaya olunmak ve iskeleye zahire gel-

reyi İstanbul'da kapanda satın alıyordu. Oysa zahire kaçakçılığının çok yaygın olduğu Marmara ve Akdeniz bölgelerinde kapan tüccarının faaliyetleri sınırlı kalıyordu. Özellikle Akdeniz'in Rumeli topraklarında zengin çiftlik sahipleri ve iltizam işleri nedeniyle ellerinde yüklü miktarda zahire bulunduran mahallî güçler, bu zahireleri kapan tüccarının verebileceği fiyatların çok üzerindeki yüksek fiyatlarla yabancılara satarak önemli kazançlar sağlıyorlardı⁽²⁹⁾. Zahire Nezareti bu bölgelerden kendisi mübayaa yaparak bu kaçakçılığın önünü almaya çalışıyordu. Zahire Nezaretinin mübayaalarında bu bölgelere öncelik vermesinin ikinci bir nedeni de daha kaliteli ve hava şartlarına daha dayanıklı olan Akdeniz bölgesi buğdaylarının depolarda daha uzun bir süre çürümeden kalabilmesiydi⁽³⁰⁾.

Mirî mübayaa bir vergi karakteri taşıdığından bazı guruplara tanınan vergi muafiyetleri mirî mübayaa için de geçerliydi. Öncelikle vakıf ve has köyler için bu durum söz konusuydu. Oysa rayic mübayaası «ivaz»h bir muamele ya da fermanlardaki deyimle «bey' ve şıra kabulinden» olduğundan bu mübayaa için muafiyet iddiaları geçerli değildi⁽³¹⁾.

Gerek mirî ve gerekse rayic mübayaasında ürünün aynen tahsil edilmesi gerekiyordu. Fakat herhangi geçerli bir nedenle aynen tahsil edilememesi halinde bedele çevriliyordu. Bedele çevrilirken tesbit edilen fiyat, mübayaa için belirlenen fiyatın çok üstünde oluyordu. Devlet bu farkla hazinenin ürün olarak tahsil edememekten doğan zararını kar-

---

dikte kapanlı sermayesi ve âdemleri bulunmaz ise ashâb-ı zahâire güçlük olmayub bir sefer ziyâde etmeleri için derhal gelen zahirenin akçesini sen verib ol vechile mutaddan ziyade zahire cem ve nakl kılınmak maslahatı iken gemileri ve sermaye akçeleri mevcut olan kapanlımm alacağı zahireyi sen aldığın suretde meram hasıl olmayacağı...» MMD 7 549, s. 200, 27.VIII.1207/9.IV.1793.

- (29) «Akdeniz havâlisinde olan mukataât voyvodaları vücûh-i memleketden müteferrid ve sâhib-i nüfuz âdemler berrâniye zahire vermeği ve bu takrib yedlerinde olan mukataât ve emlakden katî külli ticaret etmeği itiyad etmek...» MMD 8 571, ss. 209-210, 29.XI.1208 / 28.VI.1794. Bergama çevresinde çok sayıda çiftliği olan Bergama voyvodası Arabzade Elhac İsmail çiftliklerinden elde ettiği üründen ve iltizamında olan bölgelerin öşür gelirlerinden ambarlarında biriktirdiği 500 bin kileyi aşkın (12,5 bin ton) buğdayı Çandarlı iskelesine taşıtarak oradan adalara ve düşman gemilerine yüksek fiyatlarla satmaktaydı. MMD 8 510, s. 68, 9.VI.1171/18.II.1758. Kaçakçılıkla ilgili başka belgeler için bkz.: MMD 8 571, ss. 110-1, 11.III.1216/22.VII.1801; Aynı defter, ss. 106-7, 11-20.II.1216/23.VI - 2.VII.1801; aynı defter, s. 60, 15.IV.1215 / 6.IX.1800.

(30) MMD 8 571, ss. 209-210, 29.XI.1218 / 11.III.1804.

(31) MMD 8-571, s. 226, 8.III.1205 / 15.XI.1790.

sılmış oluyordu. Çünkü piyasadan alınacak olan zahirenin fiyatı, mirî ve rayic fiyatların çok üstünde idi. Bu durumu birkaç örnekle açıklığa kavuşturalım. Çal kazasına gönderilen bir fermanda 1236/1821 yılı ürününden mirî fiyatla (20 pare) 2.517, rayic fiyatla (4 guruş) 2.100 kile buğday mübayaaya edilerek Mudanya iskelesine taşınması isteniyordu. Fakat çekirge istilâsı ve kazanın iskeleye uzaklığı nedeniyle aynı ürün yerine bu yükümlülüğün bedele çevrilmesi kararlaştırıldı. Mübayaacı maaşı olan 10 kilede 1 kile «ondalık»la beraber 9.5 guruştan bedele çevrilmesi uygun bulundu. Bu bedelden mirî mübayaaya için 20 pare ve rayic mübayaaya için 4 kuruş düşülerek yapılan hesaba göre Çal kazası halkı Zahire Hazinesi'ne 36.592 guruş borçlandı⁽³²⁾. Görüldüğü gibi bedele çevrilmeye uygulanan fiyat, mirî mübayaaya için ödenen fiyatın 19, rayic mübayaaya için ödenen fiyatın ise 2.4 katıydı. Yine Ankara, Kütahya ve Çankırı sancaklarından 1249/1833 yılında istenen mirî mübayaaya, bedele çevrilirken İstanbul piyasasında Rus buğdayının fiyatı olan 12.5 guruş esas alınmış, mirî mübayaaya bedeli (2.5 guruş) düşülerek bedele çevirme fiyatı 10 kuruş olarak belirlenmişti⁽³³⁾.

Mübayaacı olarak ya âyan, mütesellim gibi mahallî güç sahibi kişiler, ya da merkezde görevli memurlar tayin ediliyordu. Mübayaacılara yapacakları ödemelere mahsuben Zahire Hazinesinden bir miktar peşin ödemede bulunuluyordu. Mübayaacılar da tıpkı kapan tüccarları gibi bunun bir kısmını çiftlik sahiplerine ve çiftçilere «orakçı akçesi» adıyla daha sonra verecekleri zahire karşılığında kredi olarak dağıtıyorlardı⁽³⁴⁾. Mübayaaya işinin bitmesinden sonra mübayaacıların yaptıkları mübayaaya miktarlarının, İstanbul'da Tersane anbarlarına teslim ettikleri zahire miktarlarının, yaptıkları masrafların ve kendilerine yapılan ödemelerin muhasebesi yapılarak kalan borçları kendilerinden tahsil ediliyor, alacakları kendilerine ödeniyordu⁽³⁵⁾. Mübayaacılar mübayaaya ücreti olarak her 10 kilede 1 kile «ondalık» alıyorlardı. Mübayaacılar bu zahireyi İstanbul'a getirerek kapanda satıyorlar⁽³⁶⁾ ve böylece mübayaaya işinden önemli kazançlar sağlıyorlardı⁽³⁷⁾.

(32) KPT 5 583, 1240/1825.

(33) MMD 7930, ss. 242-3, 13.VIII.1249 / 26.XII.1833.

(34) MMD 7 929, s. 26, 7.II.1208 / 14.IX.1793; s. 386, 23.I.1210 / 9.VIII.1795.

(35) Mentеше sancağı mübayaacısı Hassa Silahşörlerinden Haşim Bey'in muhasebesi için bkz.: KPT 5 580; 1209/1794-5 senesi için Kuşadası ve Çandarlı iskelelerinden rayic mübayaasına memur Kütahyalı Elhac Ahmed Ağanın muhasebesi için bkz.: KPT 2 958.

(36) MMD 8 571, s. 21, 28.V.1204 / 13.II.1790.

(37) Selanik mübayaacısı Mahmud Beyin ondallığı olan 5 108 kile buğday, kapanda 108 parden satılmış; taşıma ve diğer masrafları olan 1 908 guruş düşülerek kendisine 11 883 guruş kalmıştı. MMD 8 571, s. 233, 9.VIII.1205 / 13.IV.1791.

Gerek mirî ve gerekse rayic mübayaa usûlü, çok çeşitli yolsuzluklara neden oluyordu. Mübayaacı olarak tayin edilen kişiler, bu vesile ile halka çok çeşitli haksızlıklar yapıyorlardı. «Kolcu akçesi ve tuzluk ve yazıcı ve keyyâl ücretleri» gibi çeşitli adlar altında haksız isteklerde bulunuyorlar, zahireyi hileli kilelerle ölçüyorlar, ürün yerine para istiyorlar, halka teslim ettikleri ürünün bedelini ödemiyorlardı. Devlete de aldıkları zahire yerine düşük kaliteli karışık zahire teslim ediyorlardı⁽³⁸⁾. Tertib edilen zahirenin mahallinde kaza halkı arasında dağılımında da çeşitli haksızlıklar yapılıyordu. Mahallî güç sahibi kişiler ve zengin çiftlik sahipleri kendi hisselerini de küçük çiftçilere yüklüyorlardı⁽³⁹⁾.

Mübayaacı edilen zahireler ya mahallindeki anbarlarda ya da doğrudan doğruya İstanbul'a taşınarak Tersane-i Amiredeki mirî anbarlarda depo ediliyordu. Depo edilen bu zahireler ihtiyaç durumuna göre askerî amaçlarla veya İstanbul'un iâşesi için kullanılıyordu. İstanbul'da kapana zahire gelmediği için darlık çekilen kış aylarında Tersane anbarlarından fırıncılara İstanbul kadısının ilâmı üzerine zahire dağıtılıyordu⁽⁴⁰⁾.

Rayic ve mirî mübayaa sistemlerinin birarada uygulanmaları 1830 lara kadar sürdü. Bu tarihte yine rayic mübayaa usûlü kaldırılmıştır. Mirî mübayaa tertibatından 1828 yılına kadar halkın zimmetlerinde kalan miktarlar bağışlanmış, bu tarihten sonra tertib edilecek miktarların tamamıyla tehsil edilerek askerî tayinatlar için kullanılması kararlaştırılmıştır⁽⁴¹⁾. İstanbul'a uzaklığı veya başka bir nedenle bir bölgenin aynen tahsil edilemeyen mübayaa hissesi, İstanbul'da piyasadan satın alınarak bedeli o bölgeden istenecekti⁽⁴²⁾. Nihayet 1839'da Tanzimatla birlikte mirî mübayaa tertibatı tamamen kaldırılmıştır⁽⁴³⁾. Böylece İstanbul'un iâşesi, tamamıyla serbest piyasa şartlarına bırakılmıştır.

(38) MMD 8 571, ss. 206-10, 29.IX.1218 / 11.III.1804; Tarih-i Cevdet, Dersaadet, 1309, C. 6, ss. 93-4.

(39) «Selanik sancağında kâin bazı kazalarda olan çiftlikât ve alaka ashâbı muafiyet iddiasıyla ve sâir türlü gadr ve bahane ile mübayaa hissesi vermeyecek mübayaât-ı miriyye bütün bütün rençberan fukarasına tarh ve taksim oluna geldiği...» MMD 7 930, s. 145, 10.VI.1247/16.XI.1831.

(40) MMD 4641, ss. 80-109, 1210-1223/1795-1808; MMD 4630, ss. 1-147, 1223-1250 / 1808-1834.

(41) Bu karara rağmen askerî tayinatlardan arta kalan kısmın İstanbul fırınlarına satılmasına devam edilmiştir.

(42) MMD 7930, s. 27, 29.I.1246 / 20.VII.1830.

(43) MMD 12345, s. 54, 29.VII.1255 / 8.X.1839.

*Zahire Nezareti'nin Faaliyetleri İle İlgili
Kantitatif Veriler :*

Bu bölümde Zahire Nezareti'nin faaliyetlerinin zaman içindeki gelişmesini değerlendirmeye imkân verecek bazı veriler ele alınacaktır. Tablo 1'de nezaret hazinesi'nin yıllık kasa giriş ve çıkışları görülmektedir. Bu tablo Zahire Hazinesi'nin aylık olarak düzenlenen ve hazinenin kasasına gelir olarak giren ve gider olarak çıkan miktarları gösteren cetvellerden çıkarılmıştır. Girişlerin büyük bir bölümü fırınlara yapılan zahire satışları karşılığında sağlanan gelirlerdir. Bunun dışında aynı zahire yerine yükümlülükleri bedele çevrilen bölgelerin mübayaa fiyatı ile bedele çevrilme fiyatı arasındaki farktan doğan borçlarından tahsil edilen miktarlar, mübayaa memurlarına ve gemicilere fazla olarak yapılan ödemelerden geri almanlar ve zaman zaman Zahire Hazinesi'nin diğer hazinelere verdiği borçlardan geri ödenenler, ya da Zahire Hazinesi'nin malî sıkıntı içinde olduğu zamanlarda diğer hazinelere aldığı borçlar da yer almaktadır. Hazinenin çıkışları arasında ise mübayaa memurlarına mübayaa bedeli olarak ödenen miktarlar, gemicilere ödenen taşıma ücretleri, nezaret memurlarına ve işçilerine yapılan ücret ödemeleri, nezaretin idarî masrafları, nezaretin depolarının inşa ve imarı için yapılan harcamalar, nezaretin diğer hazinelere aldığı borçlara karşılık yaptığı ödemeler yer almaktadır. Hazinenin hesaplarında bu veriler gelir ve gider olarak belirtilmişse de gerçekte yalnızca kasa hareketlerini göstermektedirler. Ancak hazinenin gelir ve giderlerinin yaklaşık bir göstergesi olarak da kabul edilebilirler. Bu nedenle Zahire Nezareti'nin faaliyet hacminin zaman içindeki gelişmesini belirlemekte yararlı olabilirler. Hazinenin ilk kuruluş yıllarında ortalama 3 milyon guruş dolaylarında olan kasa giriş ve çıkışları, dönemin sonunda 20 milyonu aşmıştır.

Zahire Nezareti'nin genel gelişmesinin daha doğru bir göstergesi nezaret hazinesinin sermayesinde görülen büyümedir. Fakat ne yazık ki elimizde yalnız hazinenin kuruluş tarihindeki sermaye miktarı üe 1798 yılının iki ayrı tarihindeki sermaye miktarları bulunmaktadır (Bkz.: Tablo 2). Tablodan da anlaşılacağı gibi Zahire Hazinesi'nin sermayesi 5.5 yıla yaklaşan bir sürede 2.6 milyon guruştan 5.4 milyon guruşa yükselmiştir. Bu rakamlar yıllık olarak % 15 dolaylarında bir sermaye büyümesine tekabül etmektedir. Bu oran bir bakıma Zahire Nezareti'nin bir iktisadî teşebbüs olarak kârlılık oranı olarak kabul edilebilir. Ancak bir yandan başkent halkına ucuz zahire sağlamak ve stok ayarlaması yaparak halkın zahire konusunda karşılaşabileceği güçlükleri yenmek, sıkıntılarını hafifletmek gibi sosyal bir amaç güden;

öte yandan da kısmen ordunun zahire ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olmak ve hattâ hazinenin sıkıntılı zamanlarında devlete borç vermek gibi bir fonksiyon üstlenen⁽⁴⁴⁾ Zahire Nezareti Hazinesi'nin yalnız kârlılık ölçülerine göre değerlendirilmesi doğru değildir.

Zahire Nezareti'nin 1223-1240/1808-1825 yılları arasındaki bazı yıllarda İstanbul'daki depolarına getirttiği ve bu depolardan fırıncılara, imaret ve saray fırınları ile askerî fırınlara dağıttığı çeşitli zahirelerin toplam miktarları Tablo 3 A ve B de yer almaktadır. Görüldüğü gibi Zahire Nezareti her yıl ortalama olarak 1.5 ve hatta bazı yıllarda 2 milyon kile dolaylarında zahire getirtip dağıtıyordu. Buna göre Zahire Nezareti'nin İstanbul zahire piyasası içindeki payı 1/3 ile 1/2 arasında değişiyordu.

Zahire Nezareti'nin dağıttığı zahirenin en büyük alıcısı İstanbul halkı için ekmek çıkaran fırıncılardı. Tablo 4'de Zahire Nezareti'nin 1210-1250/1795-1835 yılları arasında İstanbul fırınlarına sattığı zahire miktarları görülmektedir. Bu 40 yıllık süre içinde İstanbul fırınlarına Zahire Nezareti tarafından toplam 44 milyon kileyi (1.140.000 ton) aşkın zahire verilmiştir.

Tablo 5'de ise fırıncılara satılan buğdayların hangi bölgelerden getirildikleri görülmektedir. Buna göre İstanbul fırınlarına Zahire Nezareti tarafından verilen buğdayların % 32.5 gibi önemli bir bölümünün geliş bölgesi Karadeniz'in Rumeli kıyılarıdır. İkinci önemli kaynak Marmara bölgesidir. Her iki bölge İstanbul fırınlarına dağıtılan buğdayların yarısının kaynağını teşkil etmektedir. Bunların dışında önemli bir kaynak da Mısır ve Rusya'dan getirilen buğdaylardır. Her iki kaynaktan gelen buğdayların payları da onda biri aşkımdır.

İstanbul fırınlarına dağıtılan buğdayların getirildikleri bölgeler itibariyle dağılımında dönemin başı ile sonu arasında önemli bir farklılık gözlenmektedir. Ele aldığımız dönemin başlangıcında İstanbul fırınlarına getirilen buğdayların çok büyük bir bölümünün kaynağı imparatorluğun Rumeli bölgesi iken, dönemin sonlarında Anadolu'nun payı önemli ölçüde artış göstermiştir. Nitekim 1795-1800 yılları arasında İstanbul fırınlarına Zahire Nezareti tarafından dağıtılan buğ-

(44) Hazinenin 1798 yılına ait sermaye hesaplarından anlaşılacağı gibi devletten önemli miktarda alacağı bulunuyordu. Bu tarihten sonra da hazinenin sıkıntılı zamanlarında sık sık bu kaynağa başvurulmuştur. MMD 16 087, ss. 1-77, 1219-1228 / 1804-1814. Hazineye dönmeyen bu ikrazlar nedeniyle Zahire Nezareti özellikle mübayaa dönemlerinde büyük mali sıkıntılara düşüyordu. MMD 8 571, ss. 162-3, 20.V.1217 / 18.IX.1802.

dayların % 60'ının kaynağı Rumeli bölgesi idi. Bu oran 1800-1805 döneminde % 84'e ulaşmıştır. 1805-1810 döneminde de yine Rumeli bölgesi İstanbul'a getirilen buğdayların başlıca kaynağı olma özelliğini sürdürmüştür. Daha önce de değinildiği gibi bu dönemler rayic mübayaa sistemi çerçevesinde nisbeten piyasa fiyatlarına yakın bir mübayaa politikasının uygulandığı dönemlerdir. Mirî ve rayic mübayaaalarm birarada uygulandığı ve rayic mübayaa fiyatlarının piyasa fiyatlarından uzaklaşmaya başladığı 1810 yılından itibaren İstanbul'a getirilen buğdayların içinde Rumeli bölgesinin payı azalmaya başlamıştır. 1795-1810 döneminde Rumeli bölgesi Zahire Nezareti tarafından getirilen buğdayların % 65'ini sağlamışken; 1810-1835 döneminde bu oran % 35'e düşmüştür. Buna karşılık Anadolu'nun payı tam tersi bir değişme göstermiştir. Anadolu'nun payı daha önceki dönemlerde % 5'i bile bulmazken, 1810 yılından itibaren bir yandan yeniden mirî mübayaa alımlarına başlanması; öte yandan da mübayaa yükümlülüğünün Anadolu'nun iç kısımlarına doğru yaygınlaştırılması sonucu yükselmeye başlamıştır. 1810-1814 döneminde % 14.9'a; 1814-1819 döneminde % 18.5'e; 1819-1824 döneminde % 26.1'e yükselmiş; 1824-1829 döneminde % 11.4'e düşmüşse de 1829-1835 döneminde yeniden % 22.4'e yükselmiştir.

Tablo 6'da ise aynı süre içerisinde fırınlara dağıtılan bu zahirelerin ortalama fiyatları görülmektedir. 1795 yılındaki fiyatları 100 kabul edersek dönemin son yılı olan 1835'de buğdayın fiyat indeksi 358.4'e; arpanın fiyat indeksi 357.9'a yükselmiştir. Fakat dönemin içinde fiyat yükselişleri düzenli olmamıştır. Zahire Nezareti'nin mübayaa politikasındaki değişmelere paralel olarak sıçrama şeklinde yükselmeler görülmüştür. Rayic mübayaa sisteminin uygulandığı 1223/1808 yılına kadar fiyatlar düşme eğilimi içinde olmuştur. Bu tarihten sonra fiyatlar, önemli bir yükselme göstermiş ve fakat daha sonra yeni bir mübayaa politikasının saptandığı 1246/1830 yılına kadar aynı seviyeyi aşağı yukarı korumuştur. Bu yılda fiyatlarda yeni bir yükselme olmuş ve bu yüksek fiyatlar dönemin sonuna kadar sürmüştür.

Sonuç :

İstanbul gibi nüfusu yarım milyona yaklaşan dev bir şehrin iâşesi 18. yüzyılın sonlarına kadar devletin de desteğiyle kapan tüccarı tarafından sağlanmıştı. Ancak bir yandan kapan tüccarının kendi malî imkânlarıyla İstanbul'un iâşesini sağlama konusunda yetersiz kalma-ya başlaması; öte yandan da devletin Nizam-ı Cedid hareketiyle başlattığı yeni teşebbüslere malî kaynak ararken ticarî gelirlerden de pay alma gayretleri içine girmesi 18. yüzyılın sonlarında İstanbul'un iâşesi

işleriyle uğraşmak üzere müstakil bir nazırın yönetiminde Zahire Nezareti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır.

Nezaret adma rağmen kuruluş amacı ve faaliyetlerinden de anlaşılacağı gibi kendisine ait bir hazinesi de olan bu kuruluş, modern anlamda bir iktisadî devlet teşebbüsü niteliğindedir. İstanbul'un iâsesinin sağlanması için zahirenin mahallinde satın alınmasından depolanmasına, merkeze taşınmasına ve dağıtımına kadar varan bir dizi faaliyeti üstlenmişti. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda sanayileşme çabalarının sonucu olan sınaî teşebbüslerle karşılaştırıldığında gerek işlem hacmi ve gerekse kadroları itibariyle dönemin şartlarına göre dev çaplı bir teşebbüs ilk kez bu alanda doğmuştur.

Zahire Nezareti özel kesimin küçük birimler halinde yürüttüğü bir faaliyetin daha büyük ölçekli olarak düzenlenmesinden daha ötede bir nitelik taşıyordu. Çünkü Zahire Nezareti normal bir alıcı gibi hareket etmiyor, özellikle fiyat politikası aracılığıyla piyasa mekanizmasına önemli ölçüde müdahalede bulunarak geniş kesimlerin gelirlerini etkileyen yeniden dağıtıcı bir politika izliyordu. Zahire Nezareti tarafından yapılan mübayaalar uygulanan düşük fiyatlar nedeniyle bir ölçüde vergi niteliği taşıyor ve kırsal kesimden İstanbul halkının ve devletin lehine gelir transferine yol açıyordu. Devlet bu politikası ile hem İstanbul piyasasında zahire fiyatlarındaki artışları bir ölçüde sınırlandırmakta başarılı oluyor, hem de memurunu ve askerini daha ucuza besleme⁽⁴⁵⁾ ve zaman zaman Zahire Hazinesi'nde biriken sermayeden diğer hazinelere kaynak aktarma şeklinde bir malî fon yaratmış oluyordu.

Fakat bir de madalyonun öbür yüzü bulunuyordu. Mübayaalardan doğan malî yükü taşıyan üretici kesim açısından bu mübayaalar, her türlü üretim heveslerini kırıcı bir etki yapıyor; pazarın gelişmesini engelliyor ve böylece ziraî üretimi sınırlayıcı bir sonuç yaratıyordu.

(45) Tanzimatın hemen sonrasında askere ve devlet memurlarına verilen ekmeğin için gerekli buğday ile askerî kadrolara ait hayvanlar için verilen arpanın resmî fiyatlarla mübayaasına son verilerek bu ihtiyaçların piyasa fiyatlarıyla sağlanması sonucu, daha önce 4.085.768 guruşluk bir harcama gerektiren bu mübayaalar için bütçeden 10.061.242 guruşluk ek bir tahsisata gerek duyulmuştu. Mesâil-i Mühimme, 419.

TABLO : 1

Zahire Hazinesi'nin Yıllık Kasa Giriş ve Çıkışları
1208-1255 / 1793-1839 (Guruş)

Hicri Tarih	Milâdi Karşılığı	Toplam Girişler	Toplam Çıkışlar
1.4.1208 — 29.12.1208	6.11.1793 — 28. 7.1794 (*)	2.898.622	2.788.581
1.1.1209 — 29.12.1209	29. 7.1794 — 17. 7.1795	6.204.905	5.219.042
21.3.1210 — 30.12.1210	5.10.1795 — 6. 7.1796 (*)	4.489.738	4.506.994
1.1.1211 — 29.12.1211	7. 7.1796 — 25. 6.1797	2.849.963	2.676.508
1.1.1212 — 29.12.1212	26. 6.1797 — 14. 6.1798	2.803.797	2.769.832
1.1.1213 — 30.12.1213	15. 6.1798 — 4. 6.1799	2.342.453	2.139.330
1.1.1214 — 29.12.1214	5. 6.1799 — 24. 5.1800	2.530.838	1.873.375
1.1.1215 — 29.12.1215	25. 5.1800 — 15. 5.1801	1.365.067	2.037.892
1.1.1216 — 29. 4.1216	14. 5.1801 — 8. 9.1801 (*)	457.871	779.309
1.1.1232 — 30.12.1232	21.11.1816 — 10.11.1817	5.816.205	6.436.237
1.1.1233 — 29.12.1233	11.11.1817 — 30.10.1818	6.326.980	6.931.441
1.1.1234 — 29.12.1234	31.10.1818 — 19.10.1819	2.990.161	2.908.857
1.1.1235 — 30.12.1235	20.10.1819 — 8.10.1820	1.900.752	1.314.272
1.1.1236 — 29.12.1236	9.10.1820 — 27. 9.1821	8.422.275	9.147.619
1.1.1237 — 30.12.1237	28. 9.1821 — 17. 9.1822	8.284.600	8.291.156
1.1.1238 — 29.12.1238	18. 9.1822 — 6. 9.1823	5.656.054	5.714.816
1.1.1239 — 29.12.1239	7. 9.1823 — 25. 3.1824	5.300.107	5.346.597
1.1.1240 — 30.12.1240	26. 8.1824 — 15. 8.1825	5.665.555	5.675.215
1.1.1241 — 29.12.1241	16. 8.1826 — 4. 8.1826	6.852.745	6.767.033
1.1.1242 — 29. 4.1242	5. 8.1826 — 30.11.1826 (*)	1.710.495	1.798.818
1.1.1246 — 30.12.1246	22. 6.1830 — 11. 6.1831	23.606.622	23.599.642
1.1.1247 — 29.12.1247	12. 6.1831 — 30. 5.1832	24.725.973	24.726.361
1.1.1248 — 30.12.1248	31. 5.1832 — 20. 5.1833	18.011.919	18.002.657
1.1.1249 — 29.12.1249	21. 5.1833 — 9. 5.1834	23.968.587	23.754.256
1.1.1250 — 29.12.1250	10. 5.1834 — 28. 4.1835	24.076.514	24.214.655
1.1.1251 — 30.12.1251	29. 4.1835 — 17. 4.1836	24.865.559	24.935.153
1.1.1252 — 29.12.1252	18. 4.1836 — 6. 4.1837	25.336.005	25.335.790
1.1.1253 — 29.12.1253	7. 4.1837 — 26. 3.1838	22.140.395	21.903.834
1.1.1254 — 30.12.1254	27. 3.1838 — 16. 3.1839	31.381.919	25.521.727
1.1.1255 — 30. 5.1255	17. 3.1839 — 11. 8.1839 (*)	11.897.280	8.937.898

(*) Bir yıldan az.

Kaynak : KPT 5 569, ss. 1-16, 1.4.1208 — 30.12.1210 / 6.11.1793 — 17.7.1795;
MMD 6 518, ss. 1-90, 21.3.1210 — 29.4.1216 / 5.9.1795 — 8.9.1801;
MMD 4 666, ss. 1-180, 1.1.1232 — 29.4.1242 / 5.8.1826 — 30.11.1826;
MMD 12 191, ss. 90-105, 1.1.1246 — 30.12.1250 / 22.6.1830 — 28.4.1835;
MMD 4 615, ss. 1-123, 1.7.1250 — 30.5.1255 / 3.11.1834 — 11.8.1839.

TABLO : 2

Zahire Hazinesi'nin Sermayesi, 1208-1213 / 1793-1798 (Guruş)

	I	II	III
	20. 4.1208 /	21.2.1213 /	11. 7.1213 /
	<u>25.11.1793</u>	<u>4.8.1798</u>	<u>19.12.1798</u>
1. Kasa. Mevcudu	270.000	183.285.5	83.602.5
2. Zahir Stokları	1.300.000	1.947.341	2.161.938.5
3. Alacaklar	983.500	3.120.473	3.170.523
a) Tüccar ve			
Mübayaacıardan	482.000	515.710.5	469.056.5
b) Devletien	180.750	1.888.837	2.186.513.5
c) Fırincılardan	320.750	715.925.5	514.953
T o p l a m	2.553.500	5.251.099.5	5.416.064

Kaynak : MMD 8 591, s. 7, 20.4.1208 / 25.11.1793; MMD 19 265, 21.2.1213 / 4.8.1798 ve 11.7.1213 / 19.12.1798.

TABLO : 3 A

Zahire Nezareti Tarafından İstanbul'a Getirilen Zahire Miktarları,
1223-1244 / 1809-1830 (Kile)

Hicri Tarih	Miladi Karşılığı	Buğday	Arpa	Kokoroz	Pirinç	Toplam
1.8.1223 — 30.7.1224	22.9.1808 — 10.9.1809	583.526	379.035	—	—	962.560
1.8.1224 — 30.7.1225	11.9.1809 — 31.8.1810	1.240.053	255.297	73.902	19.295	1.588.552
1.8.1225 — 30.7.1226	1.9.1810 — 20.8.1811	?	?	?	?	1.778.302
1.8.1226 — 30.7.1227	21.3.1811 — 9.8.1812	1.918.429	233.703	3.782	85.393	2.291.307
1.8.1227 — 30.7.1228	10.8.1812 — 29.7.1813	1.593.104	616.984	19.718	78.789	2.312.695
1.8.1228 — 30.7.1229	30.7.1813 — 18.7.1814	1.200.529	201.664	359.857	203.541	1.965.691
1.8.1229 — 30.7.1230	19.7.1814 — 6.7.1815	1.193.238	236.927	131.573	13.328	1.575.116
1.8.1230 — 30.7.1231	9.7.1815 — 26.6.1816	968.488	146.921	138.185	—	1.308.594
1.8.1231 — 30.7.1232	27.5.1816 — 15.6.1817	?	?	?	?	981.720
1.8.1232 — 30.7.1233	16.6.1817 — 5.6.1818	1.542.215	303.760	44.297	—	1.890.273
1.8.1233 — 30.7.1234	6.6.1818 — 25.5.1819	1.851.278	128.659	93.969	—	1.573.906
1.8.1234 — 30.7.1235	26.5.1819 — 18.5.1820	742.323	67.392	—	—	809.705
1.8.1235 — 30.7.1236	14.5.1820 — 3.5.1821	?	?	?	?	719.378
1.8.1236 — 30.7.1237	4.5.1821 — 22.4.1822	?	?	?	?	1.869.682
1.8.1238 — 30.7.1240	1.4.1824 — 20.3.1825	?	?	?	?	1.487.335
1.8.1244 — 30.7.1245	5.2.1820 — 25.1.1830	1.216.317	116.650	300	—	1.333.267

Kaynak : MMD 5 142, ss. 286-291, 1223-1231 / 1809-1817; MMD 5 621, ss. 140-145, 1232-1245/1817-1830

TABLO: 3 B

Zahire Nezareti Tarafından İstanbul'da Dağıtılan Zahire Miktarları,
1223-1244 / 1809-1830 (kile)

Hicri Tarih	Miladi Karşılığı	Buğday	Arpa	Kokoroz	Pirinç	Toplam
1.8.1223 — 30.7.1224	22.9.1808 — 10.9.1809	1.080.004	219.129	—	—	1.299.138
1.8.1224 — 30.7.1225	11.9.1809 — 31.8.1810	1.265.862	528.048	205.500	10.000	2.008.910
1.8.1225 — 30.7.1226	1.9.1810 — 20.8.1811	?	?	?	?	1.498.475
1.8.1226 — 30.7.1227	21.8.1811 — 9.8.1812	1.523.081	407.250	4.000	70.000	2.005.132
1.8.1227 — 30.7.1228	10.8.1812 — 29.7.1813	1.901.538	327.500	1.000	65.000	2.295.033
1.8.1228 — 30.7.1229	30.7.1813 — 18.7.1814	1.086.310	312.850	265.050	—	1.613.710
1.8.1229 — 30.7.1230	19.7.1814 — 8.7.1815	1.119.056	165.350	140.000	15.000	1.439.406
1.8.1230 — 30.7.1231	9.7.1815 — 26.6.1816	747.114	238.812	164.800	—	1.150.526
1.8.1231 — 30.7.1232	27.6.1816 — 15.6.1817	?	?	?	?	1.494.946
1.8.1232 — 30.7.1233	10.6.1817 — 5.6.1818	1.379.731	169.732	50.843	88.500	1.638.808
1.8.1233 — 30.7.1234	0.6.1818 — 25.5.1819	841.082	65.709	35.000	—	941.791
1.8.1234 — 30.7.1235	20.5.1819 — 18.5.1820	1.228.285	92.872	18.500	—	1.339.057
1.8.1235 — 30.7.1236	14.5.1820 — 3.5.1821	?	?	?	?	1.181.282
1.8.1236 — 30.7.1237	4.5.1821 — 22.4.1822	?	?	?	?	2.820.000
1.8.1239 — 30.7.1240	1.4.1824 — 20.3.1825	?	?	?	?	1.388.072
1.8.1244 — 30.7.1245	6.2.1829 — 25.1.1830	2.148.296	157.394	52.619	132.301	2.490.610

Kaynak: Bkz.: Tablo 8 A.

TABLO : 4

Zahire Nezareti Tarafından İstanbul Fırınlara Dağıtılan Zahire Miktarları,
1210-1250 / 1795-1835 (kile)

Dönemler	Buğday	Arpa	Sair	Toplam
1210-1214/1795-1800	5.021.731	355.415	77.500	5.454.645
1215-1219/1800-1805	3.144.385	40.000	5.000	3.189.385
1220-1224/1805-1810	5.900.500	696.500	365.000	6.962.000
1225-1229/1810-1814	5.583.500	1.523.500	251.500	7.358.500
1230-1234/1814-1819	3.855.150	343.750	92.500	4.291.400
1235-1239/1819-1824	4.969.200	144.800	95.000	5.209.000
1240-1244/1824-1829	3.787.620	299.980	166.950	4.254.550
1245-1250/1829-1835	6.671.950	944.000	41.500	7.657.450
T o p l a m	38.934.036	4.347.945	1.094.950	44.376.931
Yüzde	(87.7)	(9.8)	(2.5)	(100.0)

Kaynak : MMD 4641, s. 80-109, 13.8.1210-15.9.1223/29.8.1795-5.11.1808; MMD 4030, s. 1-147, 12.9.1223-8.9.1250/1.11.1808-8.1.1835.

TABLO : 5

Zahire Nezareti Tarafından İstanbul Fırınlara Dağıtılan Buğdayların Getirildikleri
Bölgeler İtibariyle Dağılımı, 1210-1250 / 1795-1835 (1000 kile)

Dönemler	Karadeniz				Akdeniz			Toplam
	Rusya	Rumeli	Anadolu	Marmara	Anadolu	Rumeli	Mısır	
1210-1214/1795-1800	—	120,0	887,6	12661,3	5,0	1452,2	989,4	5021,7
1215-1219/1800-1805	—	142,5	333,0	1551,3	—	669,5	28,8	3144,4
1220-1224/1805-1810	552,2	132,7	1426,9	1159,5	260,0	898,7	15,0	5900,5
1225-1229/1810-1814	1451,0	473,5	672,5	1914,9	355,5	605,0	980,7	5583,5
1230-1234/1814-1819	701,5	235,9	498,0	837,5	476,5	463,0	642,8	3855,2
1235-1239/1819-1824	134,5	314,0	415,0	1045,3	983,5	238,4	968,9	4969,2
1240-1244/1824-1829	395,3	430,5	1440,2	2614,8	1,0	101,8	259,5	3787,6
1245-1250/1829-1835	745,5	899,9	1290,5	1970,6	594,5	1115,2	475,3	6671,9
Toplam	3980,0	2746,8	6963,7	1567,5	2676,0	5543,8	4360,3	38934,0

Kaynak : Bkz.: Tablo 4.

TABLO : 6
Zahire Nezareti'nin İstanbul Fırımlarına Dağıttığı Zahirenin Fiatları,
1210-1250 / 1795-1835

Yıllar	Buğday		Arpa		Pirinç	
	Guruş	İndex	Guruş	İndex	Guruş	İndex
1210/1795-6	3.22	100.0	1.71	100.0	—	—
1211/1796-7	2.59	80.4	1.00	58.5	—	—
1212/1797-8	2.39	74.2	1.20	70.2	—	—
1213/1798-9	2.49	77.3	—	—	—	—
1214/1799-1800	1.99	61.8	1.12	65.5	1.12	100.0
1215/1800-1	1.84	57.1	1.28	74.9	1.12	100.0
1216/1801-2	1.89	58.7	—	—	—	—
1217/1802-3	2.00	62.1	—	—	—	—
1218/1803-4	1.91	59.3	—	—	—	—
1219/1804-5	1.88	58.4	—	—	—	—
1220/1805-6	2.37	73.6	1.47	86.0	1.45	129.5
1221/1806-7	2.74	85.1	1.63	95.3	1.50	133.9
1222/1807-8	2.72	84.5	1.50	97.7	1.48	132.1
1223/1808-9	2.75	85.4	1.73	101.2	—	—
1224/1809-10	3.11	96.6	1.75	102.3	—	—
1225/1810-1	5.58	173.3	2.74	160.2	1.75	156.3
1226/1811-2	5.01	155.6	3.18	186.0	—	—
1227/1812-3	4.93	153.1	2.64	154.4	4.00	357.1
1228/1813	5.29	164.3	3.00	175.4	—	—
1228/1813-4	4.77	148.1	2.81	164.3	—	—
1230/1814-5	4.71	146.3	1.83	107.0	3.00	267.9
1231/1815-6	4.22	131.1	1.35	78.9	—	—
1232/1816-7	4.41	137.9	1.42	83.0	—	—
1233/1817-8	4.15	128.9	2.25	131.6	2.50	223.2
1234/1818-9	4.08	126.7	2.25	131.6	—	—
1235/1819-20	3.12	96.9	—	—	—	—
1236/1820-1	3.70	114.9	—	—	—	—
1237/1821-2	3.89	120.8	—	—	3.00	267.9
1238/1822-3	3.88	120.5	2.75	160.8	—	—
1239/1823-4	4.11	127.6	2.75	160.8	—	—
1240/1824-5	3.63	112.7	—	—	—	—
1241/1825-6	3.81	118.3	—	—	—	—
1242/1826-7	2.98	92.5	1.50	87.7	—	—
1243/1827-8	4.38	136.0	4.25	248.5	—	—
1244/1828-9	7.18	223.0	6.46	377.8	2.63	234.8
1245/1829-30	13.00	403.7	7.00	409.4	—	—
1246/1830-1	13.00	403.7	7.00	409.4	—	—
1247/1831-2	11.83	367.4	5.71	333.9	—	—
1248/1832-3	9.68	300.6	5.50	321.6	—	—
1249/1833-4	10.36	321.7	5.09	297.7	—	—
1250/1834-5	11.54	358.4	6.12	357.9	7.00	625.0

Kaynak : MMD 4641, ss. 80-109, 13.8.1210-15.9.1223/29.VIII.1795-5.XI.1808; MMD 4630, ss. 1-147, 12.9.1223-8.9.1250/1.XI.1808-8.I.1835.

BELGE (KPT 5 577)

İkiyüzyirmiyedi senesine mahsûben Asitâne-i Saâdet lâzimesi için mübayaası müretteb miri ve râyiç zahayiri tahsiline memur olan mübayaacıların sinin-i sabıkada memur-u mübayaası oldukları zahayirin tertibi ve alelhesab ve teslimat ve baki atiyk zimemât ve bakayalarının hulasa vechile defteridir.

İkiyüzyirmialtı senesine mahsûben Silivri iskelesine merbut kazalardan Hassa Hasekilerinden Süleyman Ağa marifetiyle mübayaası müretteb miri ve râyiç hmtaların keyfiyeti :

Berây-ı tertib-i mirî

	kile		Guruş
Hmta (Fi 60 akçe)	16833,5	Alelhesab verilen	6000
Teslimât-ı ambar	— 7030,5	Bahâ-i teslimât	—3515
Bakaya	9803	Zimmeti	2485

Berây-ı tertib-i râyiç

Hmta (Fi 130 pare)	50500	Alelhesab verilen	105000
Teslimât-ı ambar	—30029	Baha-i teslimât	—97594
Bakaya	20471	Zimmeti	7406

İkiyüzyirmibeş ve yirmialtı senelerine mahsuben Tekfurdağı iskelesine merbut kazalardan Dergâh-ı Ali Kapucubaşlarından Çelebi Süleyman Ağa marifetiyle mübayaası müretteb miri ve râyiç hmtaların keyfiyeti :

Berây-ı tertib-i mirî 1225

Hmta	61000	Baha-i hmta-i teslimat	4033
Teslimât-ı ambar	— 8067,5	Edirne'den Tekfurdağı'na gelince ücret-i nakliye	+ 6484
Bakaya	52932,5		10517
		Alelhesab verilen	— 2500
		Matlubu	8017

Berây-ı tertib-i râyiç 1225

Hmta	183000	Alelhesab verilen	257677,5
Teslimât-ı ambar	— 56267	Baha-i teslimât	— 209490
Bakaya	126733	Zimmeti	48187,5

Berây-i tertib-i mirî 1226

Hınta	61000	Baha-i teslimât-ı ambar	17513
Teslimât-ı ambar	— 35026	Alelhesap verilen	— 10000
	<hr/>		<hr/>
Bakaya	25974	Matlubu	7513

Berây-i tertib-i râyiç 1226

Hınta	140000	Alelhesap verilen	140000
Teslimât-ı ambar	— 37809,5	Baha-i teslimat	— 113427
	<hr/>		<hr/>
Bakaya	102190,5	Zimmeti	26573

İkiyüzyirmibeş ve yirmialtı senelerine mahsûben Tekfurdağı iskelesine nakl olunmak üzere Edirne ambarlarına merbut kazalardan Havacegân-ı Divân-ı Hümayûndan Ahmed Efendi marifetiyle mübayaası müretteb mirî ve râyiç hintalarm keyfiyeti

Berây-i tertib-i 1225

Hınta-ı mirî	68500	Hesâbı rüyet ve defter-i	
Teslimât-ı ambar	— 9997	muhasebesi ita olunmuştur.	
	<hr/>		
Bakaya	58503		
Hınta-i râyiç	205500		
Teslimât-ı ambar	— 4111		
	<hr/>		
Bakaya	201389		

Berây-i tertib-i 1226

Hınta-i mirî	68500	Alelhesap verilen	20000
Teslimât-ı ambar	— 9831	Bahâ-i teslimât	— 4915,5
	<hr/>		<hr/>
Bakaya	58669		15084,5
		Üeret-i nakliyye	— 12288,5
			<hr/>
		Zimmeti	2796

İkiyüzyirmibeş ve yirmialtı senelerine mahsuben Karaağaç iskelesine merbut kazalardan Havacegân-ı Divan-ı Hümayûndan Derviş Efendi marifetiyle mübayaası müretteb mirî ve râyiç hintalarm keyfiyeti

Berây-i tertib-i mirî 1225

Hınta	64153	Alelhesap verilen	49500
Teslimât-ı ambar	— 36308	Bahâ-i teslimât	— 18154
	<hr/>		<hr/>
Bakaya	27845	Zimmeti	31346

Berây-ı tertib-i râyiç 1225

Hmta	75000	Habbe-i vâhidesi tahsil olunamayıp bakaya kalmıştır.
------	-------	--

Berây-ı tertib-i mirî 1226

Hmta	64153	Bahâ-i teslimât	15345
Teslimât-ı ambar	— 30690,5	Alelhesap verilen	— 0
Bakaya	33462,5	Matlubu	15345

Berây-ı tertib-i râyiç 1226

Hmta	75000	Kezâlik bakaya kalmıştır.
------	-------	---------------------------

İkiyüzyirmibeş ve yirmialtı senelerine mahsûben Urfan iskelesine merbut kazalardan Dergâh-ı Ali Kapucubaşılarmdan Siroz ayanı İsmail Bey marifetiyle mübayaası müretteb zahayirin keyfiyeti

Berây-ı tertib-i mirî 1225

Hmta (Fi 60 akçe)	65500	Bahâ-i zahâyir-i teslimât	17037
Teslimât-ı ambar	— 32232,5	Alelhesap verilen	— 10000
Bakaya	33267,5	Matlubu	5847
Şair	23000		
Teslimât-ı ambar	— 3687		
Bakaya	19313		

Berây-ı tertib-i mirî 1226

Hmta	72000	Bahâ-i zahâyir-i teslimât	15847
Teslimât-ı ambar	— 31694,5	Alelhesap verilen	— 10000
Bakaya	40305,5	Matlûbu	5847
Şair	25000		
Teslimât-ı ambar	— 0		
Bakaya	25000		

Berây-ı tertib-i râyiç 1226

Hmta (Fi 130 pare)	77270	Alelhesap verilen	60000
Teslimât-ı ambar	— 16092	Bahâ-i teslimât	— 52299
Bakaya	61178	Zimmeti	7701

İkiyüzyirmidört ve yirmibeş ve yirmialtı senelerine mahsûben Selânik iskelesine merbut kazalardan Dergâh-ı Ah Kapucubaşlıardan Selânik mütesellimi Yusuf Bey marifetiyle mübayaası müretteb miri ve râyiç zahâyirin keyfiyeti:

Berây-ı tertib-i mirî 1224

Hmta (Fi 60 akçe)	120000	Hesabı rüyet ve sûret-i	
Teslimât-ı ambar	— 56266,5	muhasebesi itâ olunmuştur.	
Bakaya	63733,5		
Şair (Fi 30 akçe)	35000		
Teslimât-ı ambar	18401,5		
Bakaya	16598,5		

Berây-ı tertib-i mirî 1224

Hmta (Fi 140 pare)	220000	Alıhesap verilen	669098
Teslimât-ı ambar	— 91381	Bahâ-i teslimat	—566305
Bakaya	128619	Zimmeti	102793
Şair	56573		
Teslimât-ı ambar	— 56573		
Bakaya	0		
Çavdar	9603		
Teslimât-ı ambar	— 9603		
Bakaya	0		
Kokoroz	592,5		
Teslimât-ı ambar	— 592,5		
Bakaya	0		

Berây-ı tertib-i mirî 1225

Hmta	120000	Hesabı rüyet olunmuştur.	
Tahsilât	— 38666		
Bakaya	81334		
Şair	35000		
Tahsilât	— 14428		
Bakaya	20572		

Berây-i tertib-i râyiç 1225

Hımta (Fi 180 pare)	293333	Alelhesap verilen	698694
Teslimât-ı ambar	— 91439	Bahâ-i teslimât	—502379,5
Bakaya	201894	Bakaya	196314,5
Şair (Fi 90 pare)	121667	26 senesi râyiç hesabından	
Teslimât-ı ambar	— 40402	mahsub olunmuştur	—196314,5
Bakaya	81265		0

Berây-i tertib-i mirî 1226

Hımta	77000	Alelhesap verilen	0
Teslimât-ı ambar	— 28553,5	Bahâ-i teslimât	17225
Bakaya	48446,5	Matlûbu	17225
Şair	23500		
Teslimât-ı ambar	— 11955		
Bakaya	11545		

Berây-i tertib-i râyiç 1226

Hımta (Fi 130 pare)	163638	Alelhesap verilen	446314,5
Teslimât-ı ambar	— 92024,5	Bahâ-i teslimât	—309378
Bakaya	71613,5	Zimmeti	136936,5
Şair (Fi 60 pare)	40610		
Teslimât-ı ambar	— 20597,7		
Bakaya	20012,5		

İkiyüzyirmibeş ve yirmialtı senelerine mahsuben Talanda iskelesine merbut kazalardan Hassa Silahşörlерinden Abdülmennan Ağa marifetiyle mübayaası müretteb hımtanm keyfiyyeti

Hımta (Fi 60 akçe)	46900	Hesab-ı rüyet ve sûret-i	
Tahsilât	— 18638	muhasebesi itâ olunmuştur	
Bakaya	28262		

Berây-i tertib-i mirî 1226

Hımta	46900	Bı dahi	
Tahsilât	— 18270		
Bakaya	28630		

İkiyüzyirmialtı senesine mahsûben Hamid sancağında vaki kazalardan Dergâh-ı Ali Gedüklülerinden İbrahim Ağa marifetiyle mübayaası müretteb miri ve râyiç zahayirin keyfiyyeti

Berây-i tertib-i mirî 1226

Hmta	15110	Alelhesap verilen	0
Teslimât-ı ambar	— 7690	Baha-i teslimât	3845
	<hr/>		<hr/>
Bakaya	7420	Matlûbu	3845

Berây-i tertib-i rayiç 1226

Hınta (Fi 110 pare)	30000
Şair (Fi 50 pare)	30000

İkiyüzyirmibeş senesine mahsûben Saruhan sancağında vâki' kazalardan İzmir iskelesine nakl olunmak üzere Dergâh-ı Ah Kapucubaşlarından ikiyüzyirmiyedi senesi Golos mübayaacıhğı uhdesine ihâle olunan Elhâc Mehmed Emin Ağa'nın mârüzziokr Saruhan sancağında tahsilât ve teslimâtı

Hınta (Fi 60 akçe)	25125
Tahsilât ve teslimât	— 25125
	<hr/>
	0
Şair	25125
Tahsilât ve Teslimât	— 25125
	<hr/>
	0

İkiyüzyirmibeş senesine mahsûben Suğla sancağında vâki' kazalardan Hassa Hasekilerinden Elhâc Mehmed Azeb Ağa marifetiyle mübayaası müretteb ve 228 senesine mahsûben Saruhan sancağında vâki' kazalardan İzmir iskelesine nakl olunmak üzere miri zahâyirin keyfiyyeti

Berây-i tertib-i râyiç 1225 livâ-i Suğla

Hmta (Fi 180 pare)	40000	Alelhesap verilen	15000
Şair (Fi 60 pare)	40000	Teslim-i hazine-i zahire	—
Akdarı (Fi 60 pare)	40000	15 Ra 1227	— 15000
			<hr/>
			0

Zahire-i mezkûrenin habbe-i vâhidesi tahsil olunamayub tamamen bakaya kalmıştır.

Berây-ı tertib-i mirî 226 livâ-i Saruhan

Hmta	25125	Alelhesap verilen	5000
Bâ-fermân bedele kat' olunan	— 12562,5	Bahâ-i teslimât	— 2266,5
	<hr/>		<hr/>
	12562,5		2733,5
Teslimât-ı ambar	— 4533		
	<hr/>		
Bakaya	8029,5		
Şair	25125		
Bâ-fermân bedele kat' olunan	— 12562,5		
	<hr/>		
Bakaya	12562,5		

İkiyüzyirmidört ve yirmibeş ve yirmialtı senelerine mahsûben Bandırma ve Mihaliç iskelelerine merbut kazalardan Hassa Silâhşörlerinden Ömer ağa marifetiyle mübayaası müretteb mirî ve râyiç zahâyirin keyfiyeti

Hinta (Liva-i Hüdavendigâr)	24000	Alelhesap verilen	11000
(Liva-i Karasi)	+ 20000	Baha-i teslimât	— 9359
	<hr/>		<hr/>
	44000		1641
Bâ-fermân bedelen tahsil	— 20000	Navl (beher keyli 1 pare)	— 642
	<hr/>		<hr/>
	24000	Zimmeti	999
Teslimât-ı ambar	— 11727,5		
	<hr/>		
Bakaya	12272,5		
Şair (Liva-i Hüdavendigâr)	24000		
(Liva-i Karasi)	20000		
	<hr/>		
	44000		
Bâ-fermân bedelen tahsil	— 20000		
	<hr/>		
	24000		
Teslimât-ı ambar	— 13983,5		
	<hr/>		
Bakaya	10016,5		

Berây-ı tertib-i mirî 1225

Hmta	24000	Bahâ-i teslimât-ı ambar	14884
Teslimât-ı ambar	— 20467	Navl- kûsûr	— 976,5
	<hr/>		<hr/>
	3533		15860,5
Bakaya	3533		
Şair	24000	Alelhesap verilen	— 13500
Teslimât-ı ambar	— 18602,5	Matlûbu	2360,5
	<hr/>		<hr/>
Bakaya	5397,5		

Berây-ı tertib-i mirî 1226

Hmta	24000	Baha-i teslimât-ı ambar	15195
Teslimât-ı ambar	— 20519	Navl-ı kûsûr	+ 1006,5
Bakaya	<u>3481</u>		<u>16201,5</u>
Şair	24000	Alelhesap verilen	— 10000
Teslimât-ı ambar	— 19744	Matlûbu	<u>6201,5</u>
Bakaya	<u>4256</u>		

Berây-ı tertib-i râyiç 1226

Hmta (Fi 130 pare)	80000	Alelhesap verilen	66000
Teslimât-ı ambar	— 12127,5	Bahâ-i teslimât	— 39414
Bakaya	<u>67872,5</u>	Zimmeti	<u>26586</u>

İkiyüzyirmibeş ve yirmialtı senelerine mahsûben Karasi sancağında vâki' kazalardan Bandırma iskelesine nakl olunmak üzere Hassa Silâhsörlerinden Abdullah Ağa marifetiyle mübayaası müretteb mirî ve râyiç zahayirin keyfiyeti

Berây-ı tertib-i mirî 1225

Hmta	20000	Alelhesap verilen	16000
Teslimât-ı ambar	— 16454	Bahâ-i teslimat	— 11896
Bakaya	<u>3546</u>		<u>4104</u>
Şair	20000	Navl-ı kûsûr	— 369
Teslimât-ı ambar	— 14667	Zimmeti	<u>3326</u>
Bakaya	<u>5323</u>		

Berây-ı tertib-i râyiç 1225

Hmta (Fi 180 pare)	40000	Tamamen bakaya	
Şair (Fi 60 pare)	40000	kalmıştır.	

Berây-ı tertib-i mirî 1226

Hmta (Fi 60 akçe)	20000	Alelhesap verilen	10000
Teslimât-ı ambar	— 9511,5	Bahâ-i teslimât	— 6069
Bakaya	<u>10488,5</u>		<u>3931</u>
Şair (Fi 30 akçe)	20000	Navl-ı kûsûr	— 369
Teslimât-ı ambar	— 5255,5	Zimmeti	<u>3562</u>
Bakaya	<u>14744,5</u>		

Berây-ı tertib-i râyiç 1226

Hmta (Fi 120 parça)	20000	Tamamen bakaya	
		kalmıştır.	

İkiyüzyirmibeş ve yirmialtı senelerine mahsûben Biga sancağında vâki' kazalardan Karabiga iskelesine nakl olunmak üzere Hassa Silâhşörlerinden Esseyid Abdullâh marifetiyle mübayaası müretteb mirî zahâyirin keyfiyeti

Berây-i tertib-t mirî 1225

Hınta (Fi 60 akçe)	20000	Alelhesap verilen	15000
Teslimât-ı ambar	— 14749	Bahâ-i teslimât	— 7374,5
	<hr/>		<hr/>
Bakaya	5251	Zimmeti	7625,5
Şair (Fi 30 akçe)	20000		
Teslimât-ı ambar	— 0		
	<hr/>		
Bakaya	20000		

Berây-i tertib-i mirî 1226

Hınta	20000	Alelhesap verilen	30000
Teslimât-ı ambar	— 9521	Bahâ-i teslimât	— 4760,5
	<hr/>		<hr/>
Bakaya	10479	Bakaya	25239,5
Şair	20000		
Teslimât-ı ambar	— 0		
	<hr/>		
Bakaya	20000		

İkiyüzyirmibeş ve yirmialtı senelerine mahsûben Hüdavendigâr sancağında vâki' kazalardan Mudanya iskelesine nakl olunmak üzere Hassa Silâhşörlerinden Ahmed Bey marifetiyle mübayaası müretteb râyiç hıntanm keyfiyeti

Berây-i tertib-i râyiç 1225

Hınta (Fi 220 pare)	60000	Bahâ-i teslimât	76263
Teslimât-ı ambar	— 13866	Alelhesap verilen	— 65000
	<hr/>		<hr/>
	46134	Matlûbu	11263
Teslimât-ı ahali	— 7500		
	<hr/>		
Bakaya	38634		

Berây-i tertib-i râyiç 1226

Hınta	50000	Alelhesap verilen	40000
Teslimât-ı ambar	— 4539	Verilemeyen	— 5000
	<hr/>		<hr/>
	45461		35000
Teslimât-ı ahali	— 2212	Bahâ-i teslimât	— 14751,5
	<hr/>		<hr/>
Bakaya	43249	Zimmeti	20248,5

İkiyüzyirmialtı senesine mahsûben Kastamonu sancağında vâki' kazalardan Hassa Silâhşörlerinden Yahya Bey marifetiyle mübayaası müretteb râyiç zahâyirin keyfiyeti

Hinta (Fi 120 pare)	25000	Bahâ-i zahâyir-i teslimât	94662
Teslimât-ı ambar	— 21798	Alelhesap verilen	— 83800
Bakaya	<u>3202</u>	Matlûbu	<u>10862</u>
Şair (Fi 80 pare)	25000		
Teslimât-ı ambar	— 14634		
Bakaya	<u>10366</u>		

İkiyüzyirmialtı senesine mahsûben Kocaeli sancağında vâki' kazalardan İznikmid iskelesine nakl olunmak üzere Dergah-ı Ali Kapucubaşılardan Hüseyin Bey marifetiyle mübayaası müretteb râyiç zahâyirin keyfiyeti:

Berây-ı tertib-i mirî 1226

Hinta	11045
Teslimât-ı ambar	— 5178,5
Bakaya	<u>5866,5</u>
Şair	18955
Üsküdar ve Gekbuze menziline verilen	— 15000
Bakaya	<u>3955</u>

Berây-ı tertib-i rayiç 1226

Hinta (Fi 110 pare)	50000	Alelhesap verilen	85000
Teslimât-ı ambar	— 22260,5	Bahâ-i teslimât	— 61216
Bakaya	<u>27739,5</u>		<u>23784</u>
		Bahâ-i teslimât-ı zahâyir-i mirî	— 6339
		Zimmeti	<u>17445</u>